

СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ТА ЙОГО МІСЦЕ В СИСТЕМІ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

Розглядаються різні підходи до визначення поняття “соціальний капітал”, його трактування на макро- та мікрорівні, відносно індивідумів, підприємств та суспільства в цілому, визначається місце соціального капіталу в системі бухгалтерського обліку

Ідеї – це капітали, які приносять відсотки лише в руках таланта.

А. Ривароль

Постановка проблеми. В умовах обмеженості ресурсів найважливішою проблемою, що вирішується економістами у всі часи, є пошук ресурсів, що могли б забезпечувати економічне зростання, яке, в свою чергу, призведе до підвищення добробуту населення країни. Такі ресурси знаходились, але з часом одні з них вичерпали себе, поступаючись місцем іншим, а інші були ефективні лише для певних умов. У зв'язку з цим все більшої актуальності набуває ідея пошуку нових, неекономічних джерел підвищення ефективності господарювання суб'єктів підприємницької діяльності.

Окрім того, особливо гостро постає питання не лише розвитку бізнес-структур, але й розвитку всього суспільства за рахунок перерозподілу частини ресурсів. Упродовж останніх десятиліть дедалі більшої популярності набуває концепція соціального капіталу, який, як зазначається в книзі російських авторів, викладачів Інституту Всесвітнього Банку [31], є свого роду “клеєм”, який скріплює суспільство в єдиний “організм”. Окрім того, все частіше в науковій літературі стверджується, що соціальний капітал лежить в основі діяльності та розвитку підприємства. В сучасному світі спостерігаються тенденції активного процесу усвідомлення глобального фінансового та нефінансового значення капіталізації.

Дослідження соціального капіталу з часу введення цієї категорії в науковий обіг мали міждисциплінарний характер і здійснювалися

у межах соціології, політології, культурології та економічної теорії. Ще на початку розробки концепції соціального капіталу була помітна інтеграція традиційних економічних концепцій з соціологічними та політологічними. Підтвердженням цього факту є те, що в останні роки Нобелівські премії з економіки присуджуються вченим, які працюють на межі економіки, соціології та психології (Роберт Дж. Ауманн та Томас К. Шеллінг, які одержали премію за пояснення теорії *конфліктів* через дослідження теорії ігор; Даніел Кахнеман – за викладення поглядів, отриманих під час проведення *психологічних досліджень в економічній науці*, зокрема, стосовно людських суджень та прийняття рішень в умовах невизначеності; Джеймс А. Мірлес та Уільям Вікрей – за фундаментальний внесок до *економічної теорії стимулів* в умовах асиметрії інформації; Роберт Лукас – за розробку та прийняття *гіпотез раціональних очікувань* і таким чином трансформацію макроекономічного аналізу та залежного від нього нашого розуміння економічної політики; Гарі С. Бекер – за *розширення сфери мікроекономічного аналізу до широкомасштабної людської поведінки та взаємодії, включаючи неринкові поведінку*).

Проте, неможливо говорити про наявність чи відсутність будь-якого виду капіталу, якщо він жодним чином не вимірюється. При цьому вимірники можуть бути як грошові, так і негрошові. Відносно соціального капіталу існують різні точки зору, але у статті ми

зробимо спробу виділити частину соціального капіталу підприємства, яка тим чи іншим чином вимірюється в грошових вимірниках, і тому повинна знайти своє відображення в системі бухгалтерського обліку.

Аналіз досліджень та публікацій. Вперше термін “соціальний капітал” вжив американський дослідник Л.Дж. Ганіфан в 1920 р. у дискусії з приводу громадських центрів у сільських школах для позначення “субстанцій, важливих у щоденному житті людей”. Такими “субстанціями”, за Ганіфаном, були солідарність і соціальні зв’язки між тими, хто утворює соціальну групу [50]. У подальшому категорія соціального капіталу набула глибшої концептуалізації в працях С.П. Боргатті, К. Джонса, М.Г. Еверета [39], Дж. Коулмана [45], Н. Ліна [55, 56], Г. Лоурі [57], Д. Нок [53], Дж.М. Пеннінга та К. Лі [59], А. Портеса та Дж. Сенсенбреннера [60, 61].

Вчені трактують соціальний капітал на макро- та мікрорівнях. До прихильників макрорівневого трактування належать Л.Дж. Ганіфан [50], Р.Д. Патнам [22, 23, 62, 63], М. Пелдем [58], Ф. Фукуяма [30, 47, 48] М. Шифф [64] та Дж. Якобс [52].

Чи не найбільший внесок у концептуалізацію мікрорівневого тлумачення соціального капіталу зробив французький соціолог П’єр Бурдьє [4, 40, 41] який зазначав, що зв’язки стають капіталом, оскільки існує матеріальна вигода, яку отримує кожен індивід з факту приналежності до мережі (групи), а також такі вчені, як Р. Барт [42] Г.С. Беккер [38], В. Бейкер [37], Б. Веллман, Н. Лін [55, 56, 59], П.Ді Маджіо.

Місце і роль соціального капіталу в функціонуванні економіки, в тому числі й глобальної, розглянуто в роботах В.В. Радаєва [25], І.Є. Діскіна [11, 12]. Соціальний капітал довіри та менеджеріальні стратегії в своїх працях розглядають Р. Блом, Х. Мелін, А. Сарно, И. Сарно [2].

З метою нашого дослідження цікавими є праці М. Оберга [35] який акцентує увагу на аспектах, що необхідно враховувати при дослідженні соціального капіталу посткомуністичних суспільств. Заслужують

на увагу також праці таких вчених, як М. Леві [54], Р.В. Джекмена, Р.А. Міллера [51], Л. Арауджо, Г. Істона [36], Н. Афоффа [65], Д. Кохена, Л. Прусака [43], які розглядали соціальний капітал як один з факторів ефективної діяльності підприємства.

В Україні таке поняття, як соціальний капітал, майже не досліджене. Серед оглянутих публікацій можна виділити соціологічні статті О. Демківа [9, 10] в яких він робить спробу систематизації теорій соціального капіталу, пропонує своє бачення взаємозв’язку між різними рівнями цього явища та перспектив його дослідження.

На відміну від України, російськими вченими досить активно проводяться емпіричні дослідження соціального капіталу та його динаміки. Для нас виявились цікавими роботи, присвячені соціальному капіталу в організаціях. Насамперед, інтерес був направлений на соціально-психологічний аспект відносин, в яких довіра розглядалась як найважливіший аспект психологічного клімату бізнес-структур (К.І. Мікульський, Л.В. Баба’ва та А.Е. Чірікова [19]. Довіра як аспект індивідуального соціального капіталу аналізується в роботах Т.В. Барчунової [1] та О.М. Яницького [34].

Карасьов Ф.Г. [14] зосереджує увагу на соціальному капіталі сусідських відносин. Соціальний капітал в ширших соціально-майнових групах розглядають І.Б. Левін [17], С.П. Перегудов [24], Л.В. Стрельнікова [27], Н.Є. Тихонова [29].

Як видно з проведеного аналізу, жодний вчений не приділяє уваги визначенню місця соціального капіталу в системі бухгалтерського обліку.

Враховуючи зазначене вище, **метою** даної статті є розгляд поняття соціального капіталу на макро- та мікрорівні та визначення місця соціального капіталу в системі бухгалтерського обліку.

Викладення основного матеріалу дослідження. Перш, ніж розглядати сутність поняття соціальний капітал, слід пригадати витоки слова та поняття “капітал”. В перекладі з латинського слово “капітал”

означає “головний”. Велика Радянська енциклопедія визначає його як “головне майно”, “головну суму”. У XVIII ст. цей термін вживався також в розумінні “капитель” (верхня частина колони). В сучасній французькій мові “капітал” означає “відмінний”, “життєво важливий”. Корінь слова вживається не лише в значенні *capitalis*, але й в значенні *caput* (“голова”), звідки і з’явилося слово “капітан” [13]. Тобто, капітал – це щось головне, важливе, без чого не можна жити. Економісти розглядають капітал як фактор виробництва у вигляді вартості, яка здатна приносити додану вартість або збиток; соціологи – як нефінансові активи (влада, престиж, соціальний статус тощо), які можуть приносити дохід, а, відповідно, і розглядатись як капітал [16]. Термін “соціальний капітал”, як вже зазначалось вище, в науковий обіг вперше ввів Дж.Л. Ганіфан, який розглянув соціологічне поняття капіталу у контексті феномена урбанізму та сусідства.

Активний розвиток уявлень про соціальний капітал почався в 50-ті рр. XX ст., коли в умовах науково-технічної революції утворився дефіцит висококваліфікованих кадрів. Напрямок досліджень перемістився з процесів використання наявної робочої сили на процеси створення її якісно нової форми. Структурні зміни в сукупній робочій силі, інтерес до факторів економічного росту стали причинами виникнення та розвитку теорії людського капіталу.

Але економічний підхід до визначення людського капіталу був недостатній, оскільки не розглядав найголовніший аспект діяльності – ставлення людини до праці, її моральне та духовне здоров’я, творчий потенціал тощо. Вперше на це звернув увагу М. Вебер в роботі “Протестанська етика та дух капіталізму” [5], де він проаналізував взаємодію економічних умов, соціальних факторів, релігійних переконань та відмітив, що радикальна відмінність між традиційним та сучасним на той період капіталізмом не в техніці, а в людських ресурсах, точніше, в ставленні людини до праці.

Кузін О.Є. знаходить [16] передісторію виникнення соціального капіталу ще в класичній соціології та політекономії (у Е. Дюркгейма – приналежність до групи позитивно впливає як на індивіда, так і на суспільство в цілому: дозволяє уникнути стану аномії; у К. Маркса – відмінність між класом-в-собі (аномізований стан) та класом-для-себе (мобілізація зв’язків).

Виходячи з цього, дослідниками було виділено категорії культурного, інтелектуального та соціального капіталу, які базуються на розподілі сфер інтелектуального життя: науки, мистецтва, релігії, освіти [3, С.141].

Аналізуючи визначення соціального капіталу різних вчених, було виявлено, що до цього часу однозначного трактування цього поняття не існує (табл. 1).

Таблиця 1. Основні підходи до визначення поняття “соціальний капітал”

№ з/п	Підходи до визначення поняття	Автори та джерела
1	Сукупність ресурсів, які мають в своєму розпорядженні люди завдяки своїм соціальним зв’язкам	В. Бейкер [37], П. Бурдьє [4, 41], Дж. Коулман [44], Н. Лін [56], А.А. Саградов [26], Ф. Фукуяма [30]
2	Приятельські контакти, соціальна взаємодія, зв’язки між індивідами	Р.С. Бьорт [42], Л.Дж. Ганіфан [50], Г. Лоурі [57], М. Пелдем [58]
3	Здатність індивідів розпоряджатись обмеженими ресурсами	О.Є. Кузін [16], А. Портес [60]
4	Економічний мегаінститут	В.В. Вольчик, С.В. Ракша [6]
5	Очікування щодо соціальної дії у межах колективу	А. Портес, Дж. Сенсенбреннер [61]
6	Набір елементів соціальної структури, які впливають на відносини між людьми	М. Шиф [64]

Як видно з наведеної вище таблиці, більшість вчених розглядає соціальний капітал як сукупність ресурсів, які мають в своєму розпорядженні люди завдяки своїм соціальним зв'язкам, які проявляються через приятельські контакти, соціальну взаємодію (наприклад, спорідненість, знайомство, членство в асоціаціях і об'єднаннях, приналежність до певних соціальних груп). В своїй статті на сторінках журналу "Общественные науки и современность" Н.Є. Тихонова [28] виділила 8 видів ресурсів, якими володіють, зокрема, росіяни (економічні, кваліфікаційні, соціальні, владні, культурні, особові, символічні, біологічні), та умови, в яких ці ресурси перетворюються в капітал. Згідно її позиції, перших 5 ресурсів можуть стати капіталом. При цьому частка нових капіталістів, які володіють економічним капіталом, досить незначна (близько 7%). Значно більша частка конвертує свої владні, кваліфікаційні, соціальні, культурні ресурси. При цьому всі види капіталів конвертуються в економічний. Цікавим є те, що при наявності відповідного обсягу неекономічних ресурсів людина може належати до вищих верств суспільства без наявності у неї економічного капіталу, не здійснюючи підприємницької діяльності. Дослідження також показало, що різні види ресурсів саме в якості капіталу в різних комбінаціях концентруються у одних і тих же людей, що являють собою особливу групу – "нових капіталістів". При цьому мова йде не просто про співіснування у цієї групи різних видів ресурсів та про їх додавання, а про примноження сукупної ефективності за рахунок різних форм їх взаємодії. Також вона відмітила, що соціальна нерівність в сучасному російському суспільстві є логічним наслідком наявності у різних груп населення на момент початку реформ 1990-х рр. різного обсягу ресурсів, які в більшій частині нагромаджувались протягом поколінь [28].

Інша частина дослідників (див. табл. 1) визначає соціальний капітал як здатність розпоряджатись ресурсами. Обидві приведені позиції небезпідставні: ресурси потенційно є соціальним капіталом, якщо базуються на системі цінностей і норм, що поділяються

членами групи, формуються тільки в групі і завдяки ній, але ці ресурси можуть бути реалізовані як соціальний капітал в умовах розпорядження ними і окремо взятими індивідами, і групами людей.

Всі інші трактування (див. табл. 1) – це окремі складові соціального капіталу. Існування таких підходів можна пояснити тим, що розгляд тієї або іншої форми реалізації соціального капіталу визначається завданнями досліджень, які проводяться в різних сферах: соціології, політології, економіки тощо. За словами Дж. Коулмана, "подібно до фізичного та людського капіталу, соціальний капітал не підпадає під сувору дефініцію, але він може мати специфічні особливості в певних сферах [86, С. 124].

Покажемо те, що лише в одному джерелі (див. табл. 1) [6] мова йде про соціальний капітал саме як економічний мегаінститут. Це свідчить про недостатність досліджень соціального капіталу в сфері економіки.

Розглядаючи сутність соціального капіталу, майже всі дослідники зазначають, що він може існувати лише за наявності певних соціальних мереж (П. Бурдье [4, 41], О.Е. Кузин [16], И. Мачеринскене, Р. Минкуте-Генриксон, Ж. Симанавичене [18], Дж. Коулман [44], Г.Д. Флеп [46], Н. Лін [56], А. Портес [60]).

При цьому відносини між індивідами можуть створювати соціальний капітал лише завдяки існуванню довіри між ними (В.В. Вольчик та С.В. Ракша [6], И. Мачеринскене, Р. Минкуте-Генриксон, Ж. Симанавичене [18], Дж. Коулман [44], М. Пелдем [58], А. Портес [60]), створенню тих чи інших об'єднань (Р.Д. Патнам, Р. Леонарді, Р. Нанетті [62]), дотриманню спільних норм та правил (И. Мачеринскене, Р. Минкуте-Генриксон, Ж. Симанавичене [18], Дж. Коулман [44], Р.Д. Патнам, Р. Леонарді, Р. Нанетті [62]), виконанню взаємних зобов'язань (В.В. Вольчик, С.В. Ракша [6], Дж. Коулман [44]), а В.В. Вольчик та С.В. Ракша [6] наголошують ще й на застосуванні певних санкцій за порушення зобов'язань. На нашу думку, застосування будь-яких санкцій і довіра в колективі – це речі несумісні, і, відповідно, не можуть створювати соціальний капітал.

Як зазначає Ф. Фукуяма [48], соціальний капітал відрізняється від інших форм людського капіталу тим, що, зазвичай, створюється і передається через такі культурні механізми, як релігія, традиція або історична узвичаєність, що зумовлює відмінність у процесі створення соціального капіталу в різних країнах, у різних народів, у людей різного віросповідання. Це слід враховувати при аналізі рівня та видів соціального капіталу. Саме тому актуальним є дослідження соціального капіталу в Україні, де таких робіт ще майже немає, а потреба в них з кожним днем загострюється. Адже у всіх засобах масової інформації наголошується на тому, що в Україні йде активний процес формування громадянського суспільства, а соціальний капітал – це його продукт, і, в той же час, рушійна сила для його створення (так само як довіра, яка є однією з основних складових соціального капіталу).

Такі ж дві позиції сформувались в науковій літературі щодо формування та розвитку господарських інститутів. Згідно першої, саме якісні політичні та економічні інститути детермінують економічне зростання та довгострокові тенденції росту добробуту всіх груп населення, що позитивно впливає на показники людського та соціального капіталу [21]. Згідно другої, саме накопичений людський та соціальний капітал дозволяє тому чи іншому соціуму створити ті економічні та політичні інститути, які сприяють довгостроковому економічному зростанню [49]. Обидві точки зору мають право на життя, оскільки важливо враховувати саме еволюційний характер виникнення та розвитку інститутів.

На мікрорівні слід розглядати три сфери функціонування соціального капіталу. Першою з них є кожна окрема бізнес-структура, корпорація чи організація. Їх діяльність може бути ефективною лише за умови існування довіри між її працівниками, навіть дрібними групами на кожному ієрархічному рівні. Так само, як фізичний та людський капітали, соціальний капітал полегшує господарську діяльність. Наприклад, колектив, всередині якого існує повна надійність та абсолютна довіра, здатний досягти набагато кращих

результатів порівняно з колективом, який не має даних якостей. Шихирев П.Н. стверджує, що добрий клімат в колективі є стратегічним ресурсом компанії [33].

Другою сферою є зв'язки бізнес-структур, корпорацій та організацій між собою, які виникають в процесі господарювання. Дж. Коулман стверджує, що “організації, які переслідують певні цілі, можуть бути акторами (так званий корпоративний актор), так само, як і індивид. Зв'язки всередині корпоративних акторів також можуть створювати для них соціальний капітал (при цьому найбільш відомим прикладом є обмін інформацією, яка дозволяє встановлювати фіксовані ціни в межах однієї галузі)” [15, С. 124]. Вибір контрагента та доля подальшої співпраці залежить від рівня довіри, яка між ними існує, а іншими словами, від розміру напрацьованого ними соціального капіталу.

Як сфера також виділяється зв'язок бізнес-структур, корпорацій та організацій з населенням. Як зазначає старший партнер дослідницької та консалтингової компанії Windmills Consult Сергій Говоруха [8], рівень соціальної відповідальності бізнес-структур в Україні досить низький, оскільки це є невігідним для власників. При цьому проведено на замовлення ООН дослідження 1220 компаній в 6-ти найбільш економічно розвинутих регіонах країни (Київ, Одеська, Харківська, Дніпропетровська, Донецька та Львівська області) демонструє, що значна частина представників великого та середнього і навіть малого бізнесу розуміють зміст поняття “соціальна відповідальність” та визнають її необхідність. Так, 76 % бізнесменів переконані, що вони соціально відповідальні. Однак програми соціальної відповідальності зазвичай зводяться до запровадження нових програм з покращання умов праці персоналу (66 %), розвитку та навчання працівників компанії (64 %), благодійної допомоги (56 %) [8]. Коли ж справа доходить до надання допомоги місцевому населенню, у бізнесменів немає твердої впевненості в тому, що гроші насправді знайдуть свого адресата [8]. Тобто у

бізнесменів немає довіри до тієї системи господарювання, яка склалась в країні. В цьому питанні макро- та макрорівень дослідження тісно переплетені, оскільки у відповідь на таку ситуацію суспільство демонструє бізнес-еліті мінімум довіри. І, як зазначає той же Сергій Говоруха, “розірвати це коло може лише сам бізнес, поступившись частиною фінансового капіталу на користь соціального. Найбільші українські фінансово-промислові групи вже почали еволюювати в цьому напрямку. Кинутий ними виклик іншим представникам ділових кіл, а також формування свого роду моди на інвестування в розвиток суспільства найближчим часом повинні підвищити рівень громадянської самоорганізації в Україні. В історії ще не було кращого стимулу для консолідації громадян, ніж *потреба в спільному захисті власності та підвищенні якості життя (виділено – ІЖ)*” [8]. Інститути громадянського суспільства теж відчувають кризу довіри. Так, профспілкам та суспільним організаціям довіряють 28 % українців, тоді як недовіру висловлюють 49 % та 51 % відповідно [8].

Соціальний капітал тісно пов'язаний з економічним ростом. Розглянемо, наприклад, матеріали звіту Всесвітнього економічного форуму за 2003-2004 рр. з світової конкурентоздатності [66]. В звіт включені 102 країни, які дають 97,8 % світового ВВП. Першу десятку складають: Фінляндія, США, Данія, Швеція, Тайвань, Сингапур, Швейцарія, Ісландія, Норвегія, Австралія (з країн СНД в цей список включені лише Росія (70 місце) та Україна (84 місце)).

Як видно з цього переліку, країни першої десятки (за виключення США) є малими відкритими економіками, а половина з них – представники феномену “скандинавського високотехнологічного дива”, які не мають особливих переваг не за природними умовами, не за наявністю корисних копалин. Їх успіх повністю обумовлений інвестиціями в їх людський та соціальний капітал, в також ефективністю управління державними витратами.

В своїй доповіді на Міжнародній конференції “Що на даний момент принесли Беларусі процеси глобалізації та які дискусії ведуться навколо них?” О.В. Воробйов зазначив: “В міру того, як інформація та знання стають основним, базовим ресурсом сучасної економіки, значно зростає й коло традиційних економічних законів, за допомогою яких вона регулюється. Канули в Лету часи А. Сміта з його “економічною людиною” і навіть часи Дж. Кейнса з його психологічним законом. Настають часи пошуку нових важелів впливу на соціально-економічний розвиток суспільства та, на наш погляд, найважливішими серед них стає соціальний капітал” [7, С. 111-112].

Розглядаючи соціальний капітал в системі бухгалтерського обліку, слід зосередити увагу на так званій теорії соціального капіталу організацій, яка намагається пояснити, як соціальні структури та їх взаємодія пов'язані з результатами діяльності певного господарюючого суб'єкта. Вона аналізує, яким чином зв'язки соціальних структур та суб'єктів можуть впливати на досягнення основних цілей підприємства. Проте, не всі вчені підтримують цю теорію. Зокрема, Д. Нок стверджує, що соціального капіталу організацій не існує, тому що по суті це соціальний капітал, заснований на соціальних відносинах індивідів [53].

Все ж таки, вважаючи, що організації мають свій соціальний капітал і він є продуктивним (сприяє підвищенню продуктивності праці та зменшенню витрат на ведення господарської діяльності), постає питання: а яким чином його можна виміряти?

Ряд науковців вважають, що це неможливо. Зокрема, І. Мачерінскене, Р. Мінкуте-Генріксон та Ж. Сіманавічене вважають, що “від інших форм капіталу соціальний капітал відрізняється тим, що практично неможливо кількісно оцінити інвестиції в його розвиток” [18, С. 33]. Вольчик В.В. та С.В. Ракша стверджують, що “як форма соціальних зв'язків, соціальний капітал не може унаслідуватись економічними суб'єктами. Являючи собою фенотипічний різновид соціальних феноменів, він визначає теперішні, але не майбутні умови господарювання” [6].

Але є й ті, що говорять про матеріалізацію соціального капіталу як індивідуумів, так і підприємств.

Коулман Дж., наприклад, стверджує, що “у індивідуумів є можливість зробити соціальний капітал матеріальним. Все ж через те, що вигоди від дій, які роблять соціальний капітал матеріальним, в більшості отримує хто завгодно, але не актори, дуже часто не в їх інтересах здійснювати їх матеріалізацію” [86, С. 138].

Розвиваючи формулу Дж. Коулмана, П. Шихирев зазначає: “Соціальний капітал не просто “полегшує” виробничу діяльність. Він стає визначальним, і головне – володіє значно більшим потенціалом порівняно з фізичним та людським капіталом. На перший погляд, складність доведення цього твердження ховається в невідчутності соціального капіталу, але те ж говорилося й про людський капітал порівняно з фізичним, поки не були розроблені відповідні системи оцінок.

Однак можна підрахувати, які економічні, виражені у відчутних цифрах втрати може нанести організації дефіцит її соціального капіталу: скажемо, конфлікт або атмосфера підозрілості, відсутність довіри керівників до підлеглих і навпаки. Ці цифри цілком можуть бути більш переконливими, ніж ті, в яких виражається величина фізичного або людського капіталу.

Соціальний капітал має певні якості, які вимірюються ринковою вартістю (ціною). Крім того, соціальний капітал має властивість збільшуватись, або знецінюватись залежно від свого становища в системі ринкових відносин між суб'єктами соціального процесу” [32].

Доведенням цієї думки є той факт, що при продажу підприємства 70-80 % його ціни складає репутація, а це ні що інше, як її соціальний капітал. Соціальним капіталом також є різниця між ринковою та номінальною вартістю акцій, які продаються на фондовому ринку.

Інший випадок – підрахунок розміру соціального капіталу діючого підприємства. Для цього необхідна розробка певної методики, яка б враховувала підрахунок витрат грошей на одержання інформації

різними шляхами (в тому числі на організацію зустрічей, прийомів); витрати часу, фізичних, розумових та емоційних зусиль.

Згідно принципу відповідності доходів та витрат та переслідуючи основну мету діяльності будь-якого підприємства, в результаті понесених витрат підприємство повинно одержати дохід, який їх покриє. Це питання ще потребує додаткових досліджень.

І, нарешті, яким чином основна складова соціального капіталу – довіра, знаходить своє місце в системі бухгалтерського обліку. Найяскравішим прикладом є прозора, достовірна звітність підприємств, на підставі якої можна зробити висновки про реальні результати господарювання та подальші відносини з цим контрагентом. Як зазначає Л. Мургуліц, “прозорість бізнесу та впевненість в тому, що ти можеш довіряти партнерам, співробітникам, чиновникам та державі, завжди дешевше та вигідніше” [20].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Термін “капітал” у сучасних умовах господарювання слід розглядати не лише в суто економічному значенні як самозростаючу вартість, а з акцентом на особливе значення соціальної складової сучасного суспільства. Одним з різновидів капіталу є соціальний капітал, який має не лише суто теоретичну, а й практичну цінність. Вчені розглядають соціальний капітал як один з факторів ефективності діяльності підприємств та розвитку економіки. В суспільстві (на підприємстві), яке має достатньо соціального капіталу, зменшуються всі витрати виробництва та ведення бізнесу, оскільки відновини довіри, що існують між людьми, значно полегшують координацію їх зусиль та сприяють взаємовигідній співпраці. Навпаки, в суспільстві з “дефіцитом” соціального капіталу відсутність довіри між людьми веде до загострення різного роду конфліктів та, відповідно, перешкоджає ефективній співпраці, необхідній для швидкого економічного зростання та стійкого суспільного розвитку.

Однозначного трактування поняття “соціальний капітал” в сучасній науковій літературі немає, що зумовлено використанням цього поняття в різних сферах: соціології,

політології, психології, економіки. Нашим завданням було розглянути місце соціального капіталу в системі бухгалтерського обліку, в результаті чого нами одержано наступні результати: 1) при продажу фірми соціальний капітал відображається у вигляді позитивного або негативного гудвілу на відповідних рахунках бухгалтерського обліку; 2) вираженням соціального капіталу є різниця між номінальною та ринковою вартістю цінних паперів, що продаються на фондовому ринку; 3) доходи та витрати, які виникають в процесі створення та реалізації соціального капіталу, можна відобразити в системі бухгалтерського обліку, але для цього слід розробити відповідну методику, що буде завданням нашого подальшого дослідження; 4) на рівень соціального капіталу впливає кінцевий результат функціонування системи бухгалтерського обліку – прозора та достовірна інформація, зазначена в фінансовій звітності підприємства.

Про необхідність грошової оцінки соціального капіталу підприємства говорить ще й той факт, що неможливо визначити економічну ефективність, якщо показники не вимірюються в грошовому вираженні. Але слід чітко визначити об'єкти бухгалтерського обліку, на яких відображається соціальний капітал, та методику їх оцінки. А будь-які господарські операції, що відбуваються на підприємстві і мають грошове вираження, повинні бути відображені в системі бухгалтерського обліку.

Список використаної літератури:

1. Барчунова Т.В. Гендерное измерение социального капитала в России (на примере Новосибирска) // Социальный капитал и социальное расслоение в современной России / Под ред. Д. Твигг, К. Шекер. – М.: Альпина Паблишер, 2003. – С. 162-191.

2. Блом Р., Мелин Х., Сарно А., Сарно И. Социальный капитал доверия и менеджериальные стратегии // Мир России. – 2005. – № 2. – С. 126-159.

3. Бондаренко Г.И. Человеческий капитал как показатель уровня общественного развития // Вестник РУДН. Серия Социология. – 2003. – №1(4). – С. 141-147.

4. Бурдые П. Формы капитала // Экономическая социология. – www.ecsoc.mssec.ru. – Т. 3. – 2002. – № 5 (ноябрь). – С.60-75.

5. Вебер М. Избранные произведения. – М.: Просвящение, 1990.

6. Вольчик В.В., Ракиш С.В. Институт власти-собственности и качество социального капитала // Интернет-конференция “Россия: варианты институционального развития”. – 25.10.06-15.12.06 // <http://www.ecsocman.edu.ru/db/msg/292360/participant/117680.html>

7. Воробьев А.В. Социальный капитал как основа экономики в условиях глобализации // Что дает Беларуси глобализация? Доклады и выступления участников Международной конференции “Что на данный момент принесли Беларуси процессы глобализации и какие дискуссии ведутся вокруг них?” – Минск, 2004. – С/ 108-114.

8. Говоруха С. Нарастить социальный капитал // Эксперт Украина. – 2007. – №1-2(100). – 15 января – http://www.expert.ru/printissues/ukraine/2007/01/socialniy_kapital/

9. Демків О. Концепція групового соціального капіталу та її адаптація до вітчизняних умов // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2005. – № 4. – жовтень-грудень. – С. 104-118.

10. Демків О. Соціальний капітал: теоретичні засади дослідження та операціональні параметри // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2004. – № 4. – жовтень-грудень. – С. 99-111.

11. Дискин И.Е. Социальный капитал в глобальной экономике // Общественные науки и современность. – 2003. – № 5. – С. 150-159.

12. Дискин И.Е. Хозяйственная система России: проблемы институционального генезиса // Общественные науки и общественность. – 1998. – № 4. – С. 5-18.

13. Капитал в современной России // Российское экспертное обозрение. – 2005. – № 2 (14). – <http://www.rusrev.org/content/review/default.asp?shmode=8&ids=117&ida=986&idv=987>

14. *Карасев Ф.Г.* Социальный капитал соседских отношений. – М.: Изд-во “Прометей” МПГУ, 2001.
15. *Коулман Дж.* Капитал социальный и человеческий // *Общественные науки и современность.* – 2001. – № 3. – С. 122-139 – <http://ecsocman.edu.ru/ons/msg/22701.html>.
16. *Кузин О.Е.* Экономическая социология для менеджеров // <http://ecsocman.edu.ru/db/msg/135906.html>.
17. *Левин И.Б.* Гражданское общество на западе и в России // *Полис. Политические исследования.* – 1996. – № 5. – С. 107-120.
18. *Мачеринскене И., Минкуте-Генриксон Р., Симанавичене Ж.* Социальный капитал организации: методология исследования // *Социологические исследования.* – 2006. – 3. – С. 29-39. – <http://www.ecsocman.edu.ru/socis/msg/301584.html>.
19. *Микульский К.И., Бабаева Л.В., Чирикова А.Е.* Семь мифов о российской бизнес-элите: исследование менталитета российского предпринимательства // *Рубеж (альманах социологических исследований).* – 1997. – № 10-11 – С. 116-123.
20. *Мургулиц Л.* Стратегия роста социального капитала // *U-Journal.* – 2006. – № 4 (10). – 24 марта. – [http://www.u-journal.com/sections/management_psychology/4\(10\)/270](http://www.u-journal.com/sections/management_psychology/4(10)/270).
21. *Норт Д.* Институты и экономический рост: историческое введение // *THESIS.* – 1993. – Т.1, вып.2. – С. 69-91. – <http://www.ismm.ru/inst/history.htm>
22. *Патнам Р.* Гра в кеглі наодинці: занепад соціального капіталу Америки // *НКЖ “І”.* – 2001. – № 21. – С. 30-47.
23. *Патнам Р.Д.* Творення демократії: Традиції громадської активності в сучасній Італії / Пер. с англ. – К.: Видавництво Соломії Павличко “Основи”, 2001. – 302 с.
24. *Перегудов С.П.* и др. Группы интересов и российское государство / *Перегудов С.П., Лапина Н.Ю., Семененко И.С.* – М.: Эдиториал, 1999. – 352 с.
25. *Радаев В.В.* Понятие капитала, формы капиталов и их конвертация // *Экономическая социология.* – 2002. – № 4 – С. 20-32.
26. *Саградов А.А.* Воспроизводство населения и социальный капитал // *Вестник Московского университета* – 2006. – № 5. – С. 15-31.
27. *Стрельникова Л.В.* Социальный капитал // *Общественные науки и современность.* – 2003. – № 2. – С. 33-41.
28. *Тихонова Н.Е.* “Новые капиталисты”: кто они? // *Общественные науки и современность.* – <http://www.ecsocman.edu.ru/ons/msg/205277.html> – 2005. – № 2. – С. 29-39.
29. *Тихонова Н.Е.* Социальный капитал как фактор неравенства // *Общественные науки и современность.* – 2004. – № 4. – С. 24-35. – http://un.by/pdf/1321_rus_G1-5.pdf.
30. *Фукуяма Ф.* Великий разрыв. – М.: АСТ, 2004. – 474 с.
31. *Шерам К., Субботина Т., Автономов В.* и др. Мир и Россия. Материалы для размышлений и дискуссий // <http://www.worldbank.org/depweb/beyond/mirror/outro.html>.
32. *Шухирев П.* От капитала физического к капиталу социальному // *Со-Общение.* – <http://www.soob.ru/n/2005/10/c/7>. – 2005. – № 10.
33. *Шухирев П.Н.* Хороший климат в коллективе становится стратегическим ресурсом компании // *Известия.* – 1996. – 9 июля.
34. *Яницкий О.Н.* Семейная хроника (1852-2002). – М.: Изд-во LVS, 2002.
35. *Aberg M.* Putnam's Social Capital Theory Goes East: A Case Study of Western Ukraine and L'viv // *Europe-Asia Studies.* – 2000. – Vol. 52. – № 2. – P. 295-317.
36. *Araujo L., Easton G.* A Relation Resource Perspective on Social Capital // *Corporate Social Capital and Liability / Ed. by R.Th.A.J. Leenders, S.M. Gabbay.* – USA: Kluwer Academic Publishers, 1999.
37. *Baker W.* Market Networks and Corporate Behavior // *American Journal of Sociology.* – 1990. – Vol. 96. – P. 589-625.
38. *Becker G.S.* Human Capital. – N.Y., 1964.
39. *Borgatti S.P., Jones C., Everett M.G.* Network Measures of Social Capital // *Connections.* – 1998. – № 21(2). – P. 27-36.
40. *Bourdieu P.* Acts of Resistance: Against the New Myths of Our Time. – Cambridge, 1998.

41. Bourdieu P., Wacquant L. Invitation to Reflexive Sociology. – Chicago, 1992.
42. Burt R.S. Structural Holes: The Social Structure of Competition. – Cambridge, 1992.
43. Cohen D., Prusak L. In Good Company. How social capital makes organizations work. – Boston, MA.: Harvard Business School Press, 2001.
44. Coleman J. Foundation of Social Theory. – Cambridge, MA: The Belknap Press of Harvard University Press, 1990.
45. Coleman J. Social Capital in the Creation of Human Capital // Social Capital: A Multifaceted Perspective / Ed. by P. Dasgupta, I. Serageldin. – Washington: The World Bank, 2000.
46. Flap H.D. No Man Is An Island: The Research Program of a Social Capital Theory // World Congress of Sociolog. – Bielefeld, 1994. – July.
47. Fukuyama F. The Great Disruption. Human nature and the reconstitution of social order. London: Profile Books, 1999.
48. Fukuyama F. Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity, – N.Y.: The Free Press, 1995.
49. Glaeser E.L., La Porta R., Lopez-de-Silanes F., Shleifer A. Do Institutions Cause Growth? NBER Working Paper, June, 2004.
50. Hanifan L.J. The Community Center. – Boston, 1920.
51. Jackman R.W., Miller R.A. Social capital and politics // Annual Review of Political Science. – 1998. – Vol. 1. – P. 47-73.
52. Jacobs J. The Death and Life of Great American Cities. – N.Y., 1961.
53. Knoke D. Organizaing for Collective Action: The Political Economies of Associations. – N.Y.: Aldine de Gruyter, 1996.
54. Levi M. Social and unsocial capital: A review essay of Robert Putnam's "Making Democracy Work" // Politics and Society. – 1996. – Vol. 24. – P. 46-55.
55. Lin N. Building a Network Theory of Social Capital // Connections. – 1999. – № 22. – P. 28-51.
56. Lin N. Conceptualizing Social Support // Social Support, Life Events and Depression / Ed. by N. Lin, A. Dean, W. Ensel. Orlando, 1986.
57. Loury G.C. The Economics of Discrimination: Getting to the Core of the Problem // Harvard Journal of African American Public Policy. – 1992. – № 1.
58. Paldam M. Social Capital: One or Many? Definition and Measurement // Journal of Economic Surveys. – 2000. – Vol. 14. – Is. 5. – P. 629-654.
59. Penning J.M., Lee K., van Witteloostuijn A. Human capital, social capital and firm dissolution // Academy of Management Journal. – 1998. – Vol. 41. – P. 425-440.
60. Portes A. Social Capital: Its Origins and Application in Modern Sociology // Annual Review of Sociology. – 1998. – Vol. 24. – P. 1-24.
61. Portes A., Sensenbrenner J. Embeddedness and Immigration: Notes on the Social Determinants of Economic Action // American Journal of Sociology. – 1993. – Vol. 98. – № 6 (May). – P. 1320-1350.
62. Putnam R., Leonardi R., Nanetti R. Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy. Princeton – N.J., 1993.
63. Putnam R.D. Bowling Alone. The collapse and revival of American community. – N.Y.: Simon and Shuster, 2000.
64. Schiff M. Social Capital, Labor Mobility, and Welfare // Ration Society. – 1995. – Vol. 4. – P. 157-175.
65. Uphoff N. Understanding Social Capital: Learning from the Analysis and Experience of Participation // Social Capital: A Multifaceted Perspective / Ed. by P. Dasgupta, I. Serageldin. Washington, D.C., 2000.
66. World Economic Forum, Global Competitiveness Report 2003–2004 // http://www.weforum.org/pdf/Gcr/GCR_2003_04/Competitiveness_Rankings.pdf.

ЖИГЛЕЙ Ірина Вікторівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри бухгалтерського обліку і контролю Житомирського державного технологічного університету, докторант

Наукові інтереси:

– бухгалтерський облік: соціальний аспект